

Лілія Станіславівна Рабійчук,

кандидат педагогічних наук, доцент завідувач кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького м. Хмельницький

Наталія Іванівна Завідонова,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету управління персоналом та маркетингу, ДВНЗ Київський Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Лариса Михайлівна Червінська,

старший викладач кафедри іноземних мов факультету управління персоналом та маркетингу, ДВНЗ Київський Національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті аналізується проблема формування соціокультурної компетенції студентів як складової професійно-творчої підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності, розглядаються особливості її розвитку під час викладання іноземних мов у вищій школі, узагальнюються можливості використання сучасних інформаційних технологій для навчання мови через культуру з метою удосконалення іншомовної професійної підготовки фахівців.

Ключові слова: *компетенція, спілкування, культура, іноземна мова, інтегроване навчання, світогляд, культура, фактор, інформація.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Невпинний процес інтеграції України до світової економіки, підготовка до вступу до Європейської спільноти, глобалізація економічних процесів, міграційні процеси, активізація політичних та економічних міжнародних зв'язків вимагає особливого підходу до проблем міжкультурного спілкування. У цьому аспекті вивченню іноземних мов як засобу спілкування приділяється особлива увага. Сучасна педагогіка вимагає компетентнісного підходу до вивчення іноземної мови. Згідно з

Державним стандартом підготовки фахівця у вищій школі набір компетенцій, що мають бути сформовані в студентів у результаті вивчення іноземних мов є такими: лінгвістична, комунікативна та соціокультурна. До цього часу під час вивчення іноземної мови значна увага приділялась лінгвістичній та комунікативній компетенціям. Але останнім часом вітчизняні та зарубіжні науковці наголошують на свідомому вивченні мови через соціокультурний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Опрацювання науково-педагогічної літератури, що розглядає дану проблему, свідчить, що соціокультурний аспект в сучасній освіті вивчався як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. В сучасній педагогіці дослідженню цього питання значну увагу приділяють вітчизняні вчені В. Андрущенко, І. Бех, П. Бех, Н. Бориско, І. Зязюн, В. Кремень, С. Ніколаєва, О. Сухомлинська, О. Першукова та ін. Вони розглядають соціокультурний підхід до навчання як загальну проблему, вирішення якої має суспільне значення. У їхніх працях описано загальнодидактичні й психодидактичні положення наукового обґрунтування соціокультурного підходу до мовної освіти. Важливість формування соціокультурної компетентності визнається закордонними вченими (J. Cummins, R. Lado, П. Сорокін, М. Бердяєв, О. Соловова та ін.), які заклали теоретичні основи формування соціокультурної компетенції особистості.

На наш погляд, при навчанні іноземної мови недостатня увага приділяється питанням розвитку соціокультурної складової у структурі майбутньої професійної діяльності курсантів і студентів, хоча використання сучасних інформаційних технологій відкриває широкі можливості використання автентичних матеріалів на заняттях, при виконанні індивідуальних завдань та під час самостійної роботи.

Мета статті – розкрити особливості формування соціокультурної компетенції майбутніх фахівців у вищій школі в процесі навчання іноземної

мови за професійним спрямуванням в умовах широкого використання сучасних інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття “соціокультурна компетенція” включає в себе здатність індивідуума усвідомлювати свою власну культурну приналежність, її основні складові, можливість розпізнавати шляхи та встановлювати способи, якими приналежність до тієї чи іншої культури впливає на поведінку людей.

П. Бех зазначає, що соціокультурна компетенція включає знання, навички та вміння критично орієнтуватися в основних відмінностях, особливостях, перевагах та досягненнях культур країн, мова яких вивчається як іноземна, та культур народів України, висловлювати свою обґрунтовану думку щодо нової культури і порівнюваних культур у цілому, розуміти реалії культури, що вивчається, толерантно, з повагою ставитися до інших культур. Соціолінгвістична компетенція розглядається вченим як знання, навички і вміння інтерпретувати та використовувати мовні й мовленнєві одиниці, тексти та ситуації з урахуванням лінгвокраїнознавчих реалій і соціолінгвістичних родових, вікових, професійних, національних та територіальних особливостей тих, хто спілкується [2].

Вивчення іноземної мови відбувається у межах певного культурного середовища. Студенти проходять процес інкультуризації – входження до нової культури через вивчення мови. Мова є продуктом культури народу. Прояв культури мови відображає, в свою чергу, культуру спілкування в суспільстві. Можна дослідити такий взаємозв’язок між мовою та культурою:

у мові відображається культура певного соціуму;

культура суспільства передається мовними засобами;

вивчення мови формує розуміння моделі суспільства, мова якого вивчається;

через вивчення мови проходить обмін культурним досвідом між країнами.

Якщо проаналізувати зв'язок між мовою і культурою, то можна зробити висновок, що у мові відображається культура певного соціуму. Культура будь-якого суспільства відображається у мові. Ось чому вивчення іноземної мови формує розуміння моделі суспільства, прискорює обмін культурними здобутками між країнами.

Слід зауважити, що як це не прикро, але деякі абітурієнти, а потім і студенти демонструють обмеженість у культурі висловлювання думки, низький рівень знання культури країн, мови яких вивчаються, відсутність вміння презентувати продукт виконаної роботи. Все це призводить до того, що назріває необхідність вдаватися не лише до викладання лінгвістичних аспектів мови (граматики, лексики), але й звертатись до соціокультурних понять в процесі вивчення іноземної мови. Соціокультурний підхід орієнтує на навчання міжкультурного іншомовного спілкування у контексті соціально-педагогічних домінант педагогіки, акумулюючи ідеї глобалізму, гуманізації, культурознавчої соціалізації.

Сучасна концепція вивчення іноземної мови має базуватись на інтегрованому навчанні мови та культури, або навчанні мови через культуру. Розвиток соціокультурної компетенції студентів вищої школи передбачає наступні завдання: засвоєння значень поняття “культура” як єдності продуктів культури – літератури, фольклору, музики; ідей – релігії, цінностей; культури поведінки – традиції, звичаї, навчання, відпочинок та інше. Слід сформувати чітке усвідомлення того факту, що поведінка людини зумовлена її культурною приналежністю та підготувати студентів до розуміння того, що такі фактори, як вік, стать, соціальне положення, місце проживання також впливають на мову людини. Формування такого світогляду призводить до толерантного відношення до людей інших культур, розуміння поведінки людей в різних ситуаціях, надає можливість досягти комунікативної мети та коригувати свою поведінку відповідно до ситуації.

Соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови передбачає ознайомлення студентів з культурно-побутовими особливостями, манерою

спілкування, нормами комунікативної поведінки та етикету носіїв мови. Якщо ми говоримо про мовленнєвий етикет як про систему стандартних словесних формул, які вживаються у повсякденних ситуаціях: вітання, прощання, вибачення, прохання тощо, то необхідно зазначити, що саме в мовленнєвому етикеті найповнішою мірою виявляється стан мовної культури, етичної орієнтації між людьми.

Занковський А. визначає корпоративну культуру так: «Корпоративна культура є придбані смислові системи, що передаються за допомогою природної мови та інших символічних засобів, які виконують репрезентативні, директивні та афективні функції і здатні створювати культуральний простір і особливе відчуття реальності» [7].

Wikipedia дає наступне визначення складових корпоративної культури: «Мова спілкування та система комунікацій (використання усної, письмової та невербальної комунікації, а також жестів та міміки)» [6].

Одним з елементів підготовки випускників КНЕУ є навчання корпоративній культурі в організації, що співпрацює з міжнародними партнерами та усвідомлення своєї ролі в такій організації. Одним культурам імпонує приховування співробітником своїх внутрішніх намірів, а інші – навпаки сприяють їх зовнішньому прояву. Одні компанії налаштовані на співпрацю, а інші – на індивідуальне самовираження.

Розуміння поняття “корпоративна культура” та використання навичок поведінки адаптування до різних ситуацій, особливо в умовах ведення бізнесу в міжнародних корпораціях, робить студентів нашого навчального закладу конкурентоспроможними в нашому глобальному світі.

Для студентів-економістів навички мовленнєвого етикету є абсолютно необхідною складовою їх майбутнього кар’єрного успіху та зростання. Програма вивчення іноземної мови в КНЕУ включає не лише оволодіння мовними одиницями, вміння читати та перекладати тексти за фахом, але й оволодіння навичками ділового листування, проведення круглих столів та “мозкових штурмів”, проведення різного виду презентацій, тощо. Всі ці види

діяльності вимагають від фахівців знання культурного середовища країн-партнерів. Знання мовленнєвого етикету країни виявляє знання культури народу цієї країни, що є в свою чергу виявом поваги до співрозмовника. Мовленнєвий етикет відклався в нормах поведінки, в сталих формулах-стереотипах спілкування.

Тому при викладанні іноземної мови слід звертати увагу на стереотипні формули мовлення. Звичайно, формування іноземного мовленнєвого етикету повинно проходити в умовах найбільш наближених до реального мовного середовища. Всі матеріали, які використовуються в процесі навчання іноземної мови для професійних потреб, мають бути автентичними. Автентичність матеріалів повинна бути однією з найважливіших вимог до відбору текстів, відеосюжетів, ресурсів для читання та аудіювання. Так наприклад, деякі з ресурсів, які використовуються викладачами кафедри іноземних мов КНЕУ є підручники *Market Leader* та *Intelligent Business*, які базуються на матеріалах журналу *the Economist*, *Wikipedia*, газети *Financial Times*, *BBC News Online* та інших.

Деякі студенти відчувають себе досить скуто під час проведення вербальних засобів комунікації. Тут відчувається, як недостатні знання певної фахової лексики, так і відсутність навичок комунікації, тобто комунікативної компетенції. Комунікативні компетенції включають в себе знання як мовних, так і соціальних, ситуативних та контекстуальних правил. Існує теорія, яка говорить про те, що є два психотипи особистості – комунікативний та не комунікативний. Комунікативний тип включає в себе комунікативно активний тип – це най здібніші до вивчення мови студенти, та комунікативно реактивний тип. До не комунікативного типу відносять комунікативно-ініційований та комунікативно-пасивний тип. Провівши попереднє тестування за допомогою анкет, спостережень, та співбесід, та визначивши психотипи аудиторії, викладач має чітке уявлення про стратегію викладання іноземної мови в кожній окремій групі. Він отримує інструменти для створення умов, що сприятимуть розвитку потреб та мотивів навчання. Диференційований підхід надає

можливість усунути труднощі під час навчання комунікативно-проблемних типів студентів та створює базу для обґрунтованого управління їх пізнавальною діяльністю.

Важливою умовою підвищення пізнавальної активності є інформованість викладача та студентів не тільки про заходи, що спеціально спрямовані на вивчення іноземної мови, яка вивчається (таких, як навчальні програми телебачення і радіо), але і про інші можливі способи реалізації комунікативних потреб у навчальній діяльності. Викладач готує студентів до того, що вони будуть знати, як поводити себе за певних обставин, які певні мовні одиниці та структури використовувати в тій чи іншій ситуації. Уміння викладача зацікавити, привернути увагу, зробити рекламу фільмові, передачі, безумовно, стимулює самостійну діяльність студентів, створює психологічну готовність до сприйняття нової інформації.

Дуже популярним видом розвитку мовленнєвої компетенції є використання фільмів та відео сюжетів в процесі навчання. Це можуть бути як навчальні відео курси, так і художні, документальні фільми, або випуски новин. Вони створюють реальне мовне середовище, дають можливість заглибитись в перегляд сюжету, та через вербальні та невербальні стимули пізнати іншомовну культуру спілкування.

Читання книг, журналів та газет, перегляд телепередач, документальних та художніх фільмів іноземною мовою сприяють розширенню світогляду студентів, їх обізнаності в усіх сферах життєдіяльності людини. Отримуючи актуальну, сучасну, цікаву інформацію, навіть студенти, що були комунікативно пасивні, бажають висловити свою думку щодо прочитаного чи переглянутого, забуваючи про мовний бар'єр.

Вивчення іноземної мови повинно обов'язково базуватись на:

оволодінні знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається (лінгвокраїнознавство, країнознавство);

залученні до діалогу культур (іншомовної та рідної);

усвідомленні студентами закономірностей мовних явищ, іншої системи розуміння, через яку може сприйматися дійсність;

розумінні свого мислення;

порівнянні фонетичних, лексичних, граматичних та стилістичних особливостей іноземної мови, що вивчається, з рідною мовою;

умінні вчитися (працювати з книгою, підручником, довідковою літературою, словниками тощо).

Досягнення цих цілей навчання іноземної мови можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури народу – носія цієї мови, а також активної комунікативно-пізнавальної діяльності студента як суб'єкта навчання.

У сучасній системі вищої освіти дуже велика роль відводиться самостійній роботі студента, що стимулює його до активної форми пізнавальної діяльності. Готуючи матеріал самостійно одноосібно, чи в складі групи, студент виявляє творчу ініціативу при підборі матеріалів для презентацій чи рефератів, чи будь якого іншого виду самостійної роботи.

Найважливішим мотиваційним стимулом вивчення іноземної мови є, звичайно ж, прагнення до розширення свого загального кругозору, причому, провідну роль відіграє бажання познайомитися з життям країни, мова якої вивчається, з її географією, історією, побутом. Важливим є і той фактор, що інтернаціоналізація всіх аспектів життя суспільства, зміна політики держави дає можливість наочно познайомитися з життям в цих країнах, відвідати їх чи як туристами, чи пройшовши там стажування, навчальний курс, беручи участь в численних міжнародних освітніх програмах.

Велика кількість різних факторів, що впливають на навчання іноземної мови, їхній взаємозв'язок і взаємозумовленість приводить до об'єктивної необхідності розглядати навчання іноземної мови як складну систему, що вимагає більш повного виявлення цих факторів і послідовного їх обліку. Оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування має забезпечити студентам безпосередній доступ до культури інших народів, запропонувати в процесі навчання діалог культур, сприяти вихованню, всебічному розвитку

студентів, підвищити якість підготовки їх до діяльності в різних сферах життя - у професійній, побутовій, соціально-культурній і т.і. Володіння іноземною мовою відкриває більш широкі можливості для науково-технічного прогресу, тобто тут мова йде про підвищення результативності навчання іноземної мови.

Як відомо, основна мета навчання іноземних мов – формування комунікативної компетенції. Всі інші цілі (освітня, виховна, розвиваюча) реалізуються в процесі досягнення цієї мети. Комунікативна компетенція в сучасному її розумінні передбачає формування здатності до міжкультурної взаємодії.

Інтернет наразі надає унікальну можливість для тих, хто вивчає іноземну мову, користуватися автентичними текстами, слухати і спілкуватися з носіями мови, тобто він створює природне мовне середовище.

Інтернет стає усе більш необхідним джерелом одержання і передачі інформації з будь-якої спеціальності. Сучасні засоби зв'язку з партнерами, доступ до інформаційних ресурсів мережі Інтернет передбачають досить вільне володіння не тільки комп'ютерними технологіями, але й іноземною мовою. Це реальність, яку ми повинні прийняти, та, очевидно, одна з причин, через яку ЮНЕСКО оголосив наступне сторіччя століттям поліглотів. Пріоритетна цінність у століття інформатизації – інформація. Шлях до успіху в багатьох галузях – доступ до інформації й уміння працювати з нею, зрозуміло, не тільки рідною мовою.

Що стосується Інтернету, наведемо нижче приклади, з якою метою ми можемо використовувати його можливості в процесі навчання:

для включення матеріалів мережі в зміст занять (інтегрувати їх у програму навчання);

для самостійного вивчення, поглиблення знань з іноземної мови, ліквідації прогалин у знаннях, уміннях, навичках;

для самостійного пошуку інформації студентами в рамках роботи над проектами;

для самостійної підготовки до складання кваліфікаційного екзамену екстерном;

для систематичного вивчення курсу іноземної мови дистанційно під керівництвом викладача.

Інтернет може мати величезний спектр використання і можливостей. Викладач може підібрати ті чи інші автентичні матеріали для читання з теми усного мовлення, що вивчається. Якщо комп'ютер має звукову плату, можна записати (за наявності технічних умов) і звукову інформацію (мова політичних чи державних діячів, цікаві виступи на різні теми носіїв мови з найрізноманітніших питань), скоротивши її до потрібних меж на своєму магнітофоні. Викладач може провести усне обговорення листів, що були отримані електронною поштою від партнерів по проекту, провести в групах співробітництва обговорення, дискусії щодо тієї чи іншої проблемної інформації, що була отримана з ресурсів мережі Інтернет, а потім організувати загальну дискусію в групі. В Інтернеті також містяться мовні засоби (фразеологізми, реалії, ідіоми, прислів'я, приказки, неологізми, що відбивають специфіку функціонування, реалії культури народу), у віртуальних бібліотеках знаходяться художні та публіцистичні твори авторів країни, мова якої вивчається, а також довідники країнознавчого характеру.

Проведення вебінару може стати апогеєм готовності студентів до використання безмежних ресурсів Інтернету. Підготовка до проведення вебінару не залишить байдужими жодного учасника, оскільки це цікаво, це відповідально та результативно. Навіть комунікативно пасивні студенти із задоволенням виконують доручення з підготовки та проведенню вебінару, маючи можливість використання своїх базових знань з іноземної мови.

Якщо студент хоче обмінятися думками з тієї чи іншої проблеми з громадянами країни, мову якої він вивчає, до його послуг є безліч «чатів», чи телеконференцій електронною поштою, і він може обговорити на занятті різні точки зору на ту саму проблему (наприклад, вибори Президента країни, події в різних куточках світу, думки про прочитану книгу, особливості національної

кухні, традиції святкування свят). Можна при цьому підібрати дуже цікаві ілюстрації. У цьому ми бачимо діалог двох культур, стимульований реальними контактами з представниками цієї культури.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок.

Таким чином, розвиток соціокультурної компетенції майбутніх фахівців є невід'ємною складовою навчання у вищій школі. Особливого значення це набуває для студентів, які планують працювати за тими спеціальностями, які потребують міжнародного співробітництва. Використовуючи інформаційні ресурси мережі Інтернет, можна більш ефективно вирішувати цілий ряд завдань, серед яких і завдання лінгвокраїнознавчого характеру, як, наприклад, ознайомлення з відомостями про культуру спілкування, що включають у себе мовний етикет, особливості мовного поведіння носіїв мови, особливості культури, традицій країни мова, якої вивчається.

Підсумовуючи всі вище згадані фактори, можна дійти до висновку, що в нашому глобальному світі вивчення іноземної мови повинно пролягати через вивчення соціуму. Це призведе до більшого розуміння не лише мовних аспектів, але й життя країни, мова якої вивчається. Залучаючи студентів та викладачів до використання найсучасніших ресурсів для навчання, ми будемо і надалі мотивувати як тих, хто навчає, так і тих, хто навчається якомога ширше застосовувати сучасні інформаційні технології для занурення у світ культури та традицій англomовних країн.

Список використаної літератури

1. Малигіна, М. Культура і мова ... співіснування чи взаємопроникнення? / М. Малигіна // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – №1. – С. 31-32
2. Бех, П. 3 позицій комунікативної орієнтації // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – № 1– 2. – С. 34 – 40.
3. Бориско, Н. Ф. Теоретические основы создания учебно-методических комплексов для языковой межкультурной подготовки учителей иностранных языков (на материале интенсивного обучения немецкому языку): дис. доктора пед. наук: 13.00.02 / Бориско Наталия Федоровна. – К., 2002 – 508с.

4. Дубровін, М. І. Про створення кінокольцовок для організації перцептивно-мнемічної діяльності учнів на початковому етапі навчання іноземної мови // Аудіовізуальні і технічні засоби в навчанні / Під ред. Г. Г. Городилова, Л. П. Мухіна – М.: МГУ, 1975. – С. 103 – 112.

5. Соловова, Е. Н. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекцій. Пособие для студентов пед. вузов и учителей. — М.: Просвещение, 2002. — 239 с. — ISBN: 5-09-010459-X

6. <http://uk.wikipedia.org>

7. Занковский, А. Н. Организационная психология. Учебное пособие для вузов. – М. : Флинта. – 2000.

8. Cummins, J. International Handbook of English Language Teaching / Jim Cummins, Chris Davison. – L. : Springer, 2007. – 1242 p.

9. McCarthy Michael. Discourse Analysis for Language Teachers / Michael McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 213 p.

10. Lado, R. How to Compare Two Cultures // Culture Bound. Ed. By J. M. Valdes. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – С. 52-64.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.

Рабийчук Л. С., Завидонова Н. И., Червинская Л. М. Социокультурный подход к преподаванию иностранных языков в высшей школе

В статье анализируется проблема формирования социокультурной компетенции студентов как составной профессионально-творческой подготовки будущего специалиста к профессиональной деятельности, рассматриваются особенности её развития во время преподавания иностранных языков в высшей школе, обобщаются возможности использования современных информационных технологий обучения языку через культуру с целью усовершенствования профессиональной подготовки специалистов.

Ключевые слова: компетенция, общение, культура, иностранный язык, интегрированное обучение, кругозор, фактор, информация.

Rabiychuk L. S., Zavidonova N. I., Chervinska L. M. Socio-cultural Approach to Foreign Language Teaching in the Higher School

The title of the article is “Socio-cultural Approach to Foreign Language Teaching in the Higher School”. The article investigates an alternative approach to teaching foreign languages. Intercultural communication demands new approaches due to the latest world tendencies in economic and political life, intensive migration of people, active international communication. Understanding the nature of the

relationship between language and culture is central to the process of studying another language. Teaching foreign languages as a means of communication is paid special attention nowadays. Traditional ways of teaching foreign languages comprise development of linguistic and communicative skills. But without knowing the culture of the country whose language is learnt it is impossible to understand some linguistic peculiarities. In actual language use, it is not only the forms of language that convey meaning. It is language in its cultural context that creates meaning within a cultural framework.

Socio-cultural approach to foreign language teaching in the higher school is aimed at intercultural communication. It accumulates ideas of globalization and cultural socialization.

It must be mentioned that such factors as age, gender, social status and the place of living influence the language of people. In language studying, learners need to be engaged with situations in which context affects what is communicated and how. Both foreign culture and foreign language in which they communicate have an influence on the ways of discourse. Understanding the nature of the relationship between language and culture is central to the process of learning another language. Learning to communicate in a foreign language involves developing an awareness of the ways in which culture interrelates with language whenever it is used. The lecturer should create cultural outlook for the students to tolerate people from other cultures, to understand their behavior, and to adapt their own behavior according to the particular cultural environment.

Corporate culture is one of the elements, which helps our graduates to adapt to different business situations and to be more competitive in the global world, especially if they seek for work in international corporations. In developing professional skills, it is important to consider how language as a code and language as social practice are balanced in the society. To develop language capabilities, students need to add to their knowledge comprehensive understanding how to communicate between people.

The Internet provides information resources to fulfill the tasks of area studies which include language ethics, peculiarities of language behavior of native speakers, culture and traditions of a particular country.

To sum up, without all of the above mentioned factors the process of learning foreign language would be just a routine work. Socio-cultural approach to teaching foreign languages enriches both the process of teaching and the process of learning and strengthen the students' motivation to absorb knowledge.

Keywords: *competence, communication, culture, foreign language, integrative learning, outlook, factor, information.*